

Monika Gąsiorowska

Adwokatka; członkini Komisji Praw Człowieka przy Naczelnej Radzie Adwokackiej, specjalizująca się w sprawach prowadzonych przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka.

Pozytywne obowiązki państwa w sprawach dotyczących wykonywania władzy rodzicielskiej i kontaktów w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

Słowa kluczowe: art. 8 EKPC, poszanowanie życia rodzinnego, pozytywne obowiązki, sprawy rodzinne, kontakty z dziećmi, czas postępowania, mediacja

Polskie sądy od lat mierzą się z problemem nieefektywności i przewlekłości postępowań w sprawach rodzinnych. Obecnie, aby wspomóc sądy rodzinne, dopuszczono możliwość orzekania w nich przez asesora. W sprawach przeciwko Polsce, o których orzekł Europejski Trybunał Praw Człowieka, najczęstszym naruszeniem jest niewywiązanie się przez państwo z pozytywnych obowiązków, które determinują to, jakie działania powinny podejmować sądy z uwagi na konieczność realizacji zarówno interesu dziecka, jak i jego rodziców.

1. Wstęp

W kompetencji Europejskiego Trybunału Praw Człowieka znajdują się sprawy określane potocznie jako „sprawy rodzinne”. Dotyczyć one mogą zarówno ingerencji organów władzy publicznej w sprawy rodzinne, jak i wykonywania przez państwo pozytywnych obowiązków wynikających z art. 8 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie 4.11.1950 r., zmienionej następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełnionej Protokołem nr 2¹. Do „spraw rodzinnych” zalicza się m.in. sprawy o ograniczenie czy pozbawienie władzy rodzicielskiej, sprawy o ustalenie kontaktów oraz o egzekucję ustalonych wcześniej kontaktów, o ustalenie miejsca zamieszkania, a także postępowania o wydanie dziecka w trybie Konwencji dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę, sporządzonej w Hadze 25.10.1980 r.² W sprawach przeciwko Polsce wnoszonych na tle krajowych postępowań w sprawach rodzinnych, które rozpoznawał Trybunał, zasadniczym przedmiotem badania najczęściej była ocena, czy państwo prawidłowo wykonywało pozytywne obowiązki w obszarze ochrony prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, gwarantowanego przez ten przepis Konwencji.

Niestety pojęcie „pozytywnych obowiązków” w tym rozumieniu, jakie nadało mu orzecznictwo Trybunału, nie jest używane przez sądy krajowe jako część obowiązującego instrumentarium prawnego. Co za tym idzie, często krajowe sądy rodzinne nie rozumieją, jak istotna rola przypada im w wywiązywaniu się przez państwo ze zobowiązań konwencyjnych.

Wypowiadając się na temat relacji dzieci z rodzicami, Trybunał powtarza, że czerpanie wzajemnej przyjemności przez rodziców i dziecko z przebywania we własnym towarzystwie jest podstawowym składnikiem „życia rodzinnego” w rozumieniu art. 8 EKPC, nawet jeśli związek rodziców się rozpadł³. Relacje między rodzicami a dziećmi należą w ocenie Trybunału zawsze do kategorii „życia rodzinnego”, niezależnie od tego, czy związek rodziców miał charakter formalny (był małżeństwem lub innym rodzajem związku prawnie uznanego przez państwo w takiej formie, jaka istnieje na terenie danej jurysdykcji krajowej), czy nie. Trybunał wskazuje, że nawet jeśli istotą art. 8 EKPC jest ochrona jednostek przed arbitralną ingerencją organów władzy publicznej w chronione przez Konwencję prawo przysługujące jednostce, to mogą z niego również wynikać pozytywne obowiązki państwa, konieczne do zapewnienia

1 Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm. – dalej Konwencja, EKPC.

2 Dz.U. 1995 Nr 108, poz. 528 ze zm. – dalej konwencja haska.

3 Np. wyrok ETPC z 13.07.2000 r., 25735/94, Elsholz przeciwko Niemcom, HUDOC, oraz wyrok z 10.01.2017 r., 32407/13, Kacper Nowakowski przeciwko Polsce, HUDOC – dalej wyrok 32407/13, Kacper Nowakowski.

faktycznego poszanowania życia rodzinnego. Mogą one obejmować obowiązek podjęcia środków w celu ochrony poszanowania życia rodzinnego w sferze relacji między jednostkami, włączając w to zarówno tworzenie ram regulacyjnych dla takich relacji, jak i funkcjonowanie mechanizmów egzekwowania ochrony praw jednostek i podejmowania szczególnych kroków o charakterze faktycznym, a także wydawania orzeczeń przez upoważnione do tego organy państwa⁴.

Analiza wykonywania przez państwo pozytywnych obowiązków jest kluczowa dla zrozumienia, w jaki sposób Trybunał dokonuje oceny spraw rodzinnych. Trybunał nie zastąpi właściwych organów krajowych w regulowaniu sporów o kontakty czy miejsce zamieszkania dziecka, lecz weryfikuje wydane orzeczenia i czynności sądów krajowych właśnie pod kątem ich zgodności ze standardem ukształtowanym pod rządami art. 8 EKPC – przy czym wybór środków i metod postępowania należy do państwa w ramach marginesu swobody, z którego korzysta pod rządami Konwencji⁵. Niewątpliwie kluczowe jest uwzględnienie tego, co leży w najlepszym interesie dziecka⁶.

W ramach spoczywającego na państwie obowiązku podjęcia pozytywnych środków zmierzających do faktycznej realizacji praw podmiotowych gwarantowanych przez art. 8 EKPC w tym zakresie, w jakim chroni on prawo do poszanowania życia rodzinnego, państwo ma obowiązek wesprzeć rodzica, z którym dziecko nie mieszka, aby miał kontakt z dzieckiem, zgodnie z interesem dziecka i w celu zachowania osobistych relacji. Obowiązek ten może obejmować także podejmowanie czynności zmierzających do odtworzenia więzi rodzinnych, jeżeli już zostały osłabione lub naderwane na skutek rozvodu lub rozstania rodziców. Trybunał podkreśla przy tym, że obowiązkiem państwa nie jest uzyskanie określonego rezultatu, lecz zapewnienie i pozostawienie do dyspozycji rodzica stosownych środków, których zastosowanie mogłoby umożliwić realizację jego praw⁷. Dla ustawodawcy oznacza to obowiązek stworzenia ram regulacyjnych przewidujących istnienie takich środków na gruncie krajowego systemu prawa. W obszarze stosowania prawa oznacza to w praktyce, że sąd krajowy nie może biernie patrzeć na konflikt rodziców dotyczący czy to miejsca zamieszkania dziecka, czy to zakresu i/lub wykonywania kontaktów/sprawowania władzy rodzicielskiej, ale jest zobowiązany podejmować sprawne działania mające na celu ustalenie stanu faktycznego, egzekucję orzeczeń sądowych wydanych w tych kwestiach, a także łagodzenie konfliktów między rodzicami – dla dobra dziecka.

Sądy polskie wyposażone są w taką możliwość działania na podstawie art. 109 ustawy z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy⁸, który stanowi, iż jeżeli dobro dziecka jest zagrożone, sąd opiekuńczy wyda odpowiednie zarządzenia. Sposób sformułowania tego przepisu wskazuje na daleko idącą swobodę sądów w decydowaniu o tym, jakie środki winny być podjęte w konkretnym stanie faktycznym. Sądy jednak często nie podejmują sprawnych kroków zmierzających do uregulowania

sytuacji dziecka. Brak szybkiego i zdecydowanego działania na samym początku postępowań zwykle powoduje, że kiedy konflikt rodzicielski przybiera na sile, to trudno już w jakikolwiek sposób go złagodzić, a spóźnione działania sądu zmierzające do realizacji praw rodziców i najlepszego interesu dziecka okazują się nieskuteczne. Brak współpracy między rodzicami i konflikt między nimi nie zwalniają jednak w żadnym stopniu sądów krajowych od obowiązku działania. Trybunał, oceniając wykonanie pozytywnych obowiązków, sprawdza, czy sąd podjął wszelkie niezbędne kroki, jakich można było rozsądnie wymagać w okolicznościach danej sprawy, dla załagodzenia konfliktu. Jest to ocena wywiązania się z obowiązku starannego działania, w tym także działania podejmowanego z urzędu, nie zaś ocena osiągniętego w postępowaniu rezultatu, gdyż w sytuacji sporu sądowego na tle spraw rodzinnych zachowania ludzkie potrafią być nieprzewidywalne. Zadaniem sądów jest dokonanie trafnej diagnozy problemu, który znajduje swój finał w sądzie, skoro strony nie potrafiły same dojść do porozumienia.

Trybunał zatem nie ustali kontaktów ani nie wskaże, w jakim zakresie powinny być one uregulowane. Nie odpowie także na pytanie, co sąd powinien był w okolicznościach danej sprawy uczynić i jak powinien był zastosować przepisy prawa krajowego.

W ramach wykonania pozytywnych obowiązków sąd może zobowiązać rodziców oraz małoletniego do określonego postępowania, w szczególności skierować rodziców do placówki albo specjalisty zajmujących się terapią rodzinną, poradnictwem lub świadczących rodzinie inną stosowną pomoc, z jednoczesnym wskazaniem sposobu kontroli wykonania wydanych zarządzeń⁹. Podobna regulacja funkcjonuje w kontekście prawa do kontaktów¹⁰. Sąd może więc podjąć działania, orzekając zarówno w postępowaniu dotyczącym wykonywania i zakresu władzy rodzicielskiej, jak i w postępowaniu, którego przedmiotem jest ustalenie kontaktów rodzica z dzieckiem.

Obecnie sądy polskie dostrzegają również pozytywną rolę mediacji w sprawach rodzinnych. Mediacja może dotyczyć także kwestii opieki nad dzieckiem lub kontaktów rodzica, któremu nie powierzono wykonywania władzy rodzicielskiej, z małoletnim dzieckiem¹¹. Mediacja jest dodatkowo uregulowana w art. 183¹–183¹⁵ ustawy z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego¹². Wątek prowadzenia mediacji między rodzicami dziecka jako sposobu wywiązywania się państwa z obowiązku pozytywnego działania w kontekście spraw opiekuńczych został wskazany przez rząd Polski w ramach postępowania dotyczącego wykonywania wyroku 32407/13, Kacper Nowakowski przeciwko Polsce. Z informacji udzielonej Komitetowi Ministrów Rady Europy w 2022 r. w ramach postępowania zmierzającego do wykonania tego wyroku wynikało, że władze podjęły szeroko zakrojone działania, aby zapewnić powszechne stosowanie mediacji w sprawach rodzinnych¹³. Na podstawie informacji udostępnionych przez rząd polski w ramach tego postępowania wiadomo, że liczba spraw rodzinnych rozstrzyganych w drodze mediacji sądowej i pozasądowej wzrosła z 406 w 2012 r. do kilku

4 Np. wyrok ETPC z 16.07.2014 r., 37359/09, Hämäläinen przeciwko Finlandii, HUDOC.

5 Np. wyrok ETPC z 16.12.2008 r., 11375/02, Kaleta przeciwko Polsce, HUDOC, pkt 58.

6 Np. wyrok ETPC z 27.09.2011 r., 32250/08, Diamante i Pelliccioni przeciwko San Marino, HUDOC, pkt 174.

7 Wyrok ETPC z 15.04.2014 r., 17254/11, Krasicki przeciwko Polsce, HUDOC.

8 Dz.U. z 2026 r. poz. 236 – dalej k.r.o.

9 Art. 109 § 2 pkt 1 k.r.o.

10 Art. 113 k.r.o.

11 Uchwała SN z 21.10.2005 r., III CZP 75/05, OSNC 2006/9, poz. 142.

12 Dz.U. z 2024 r. poz. 1568 ze zm. – dalej k.p.c.

13 Komunikaty: z 5.01.2022 r., DH-DD(2022)23; z 31.05.2022 r., DH-DD(2022)587, HUDOC; 1428th meeting (March 2022) (DH) – Action Report (03/01/2022) – Communication from Poland concerning the Kacper Nowakowski v. Poland (Application No. 32407/13).

tysiący rocznie od 2017 r.¹⁴ Mamy zatem do czynienia ze zmianą o charakterze jakościowym.

2. Czynniki czasu jako element oceny dokonywanej przez Trybunał

W Polsce postępowania z zakresu prawa rodzinnego często dotknięte są znaczną przewlekłością. W dużych miastach czas oczekiwania na rozprawę w sprawie o kontakty to nawet kilka miesięcy¹⁵. W postępowaniach dotyczących dzieci należy wziąć pod uwagę, że czas nabiera szczególnego znaczenia z uwagi na to, że wpływa na kształtowanie się więzi z dzieckiem, a także na rozluźnienie tej więzi, często nieodwracalne. Można oczekiwać, że w sprawach o kontakt z dzieckiem – fundamentalny element relacji rodzinnych – sądy będą działały sprawnie. Trybunał przypomina w tej mierze, że obowiązek szybkiego rozpatrzenia sprawy dotyczącej opieki nad dzieckiem oraz obowiązek dokonania oceny merytorycznej w postaci wydania stosownego orzeczenia na podstawie wystarczających dowodów dobrej jakości są ważnymi składnikami pojęcia staranności, z którą powinny działać sądy krajowe dla zapewnienia przestrzegania art. 8 EKPC¹⁶. W sprawach dotyczących opieki nad dzieckiem, w celu ochrony najlepszego interesu dziecka, sądy krajowe muszą przede wszystkim szybko i adekwatnie reagować na dynamiczną sytuację rodzinną, a nie kierować się jedynie celem formalnego zakończenia postępowania.

Przed Komitetem Ministrów Rady Europy toczy się obecnie postępowanie dotyczące wykonania wyroków dotyczących polskich spraw opiekuńczych¹⁷. Wszystkie te sprawy dotyczyły opóźnień i przewlekłości w postępowaniu wykonawczym dotyczącym prawa rodzica do kontaktu z małoletnim dzieckiem, przy czym właśnie to opóźnienie było elementem przesądzającym o naruszeniu art. 8 EKPC.

W sprawie zakończonej wyrokiem 28623/12, Malec, Trybunał przypomniał, że w sprawach dotyczących kontaktów z dzieckiem sprawność organów krajowych należy oceniać, mając na względzie czas trwania postępowania, zaś jakiegokolwiek opóźnienie może mieć nieodwracalne konsekwencje dla relacji między dzieckiem a rodzicem, który z nim nie mieszka¹⁸. W tej sprawie kolejne wnioski skarżącego o wyegzekwowanie jego prawa do kontaktów były rozpatrywane przez rok oraz dwa i pół roku, co doprowadziło Trybunał do konkluzji, że wymóg niezwłocznego działania nie został zachowany przez sądy. Oprócz wskazania ogólnej trudności wynikającej z faktu,

że postępowanie toczyło się przed trzema różnymi sądami, rząd nie przedstawił żadnego wyjaśnienia dla poszczególnych opóźnień w rozpatrywaniu wniosków skarżącego. Trybunał stwierdził, że chociaż wnioski egzekucyjne skarżącego doprowadziły ostatecznie do wydania dwóch orzeczeń o nałożeniu grzywny na matkę sabotującą wykonanie orzeczenia o kontaktach, przedłużone badanie wniosków skarżącego i ograniczenie jego kontaktu z córką w tym czasie spowodowały, jak stwierdzili biegli, dalsze pogorszenie więzi emocjonalnej ojca z córką.

W wyroku 21823/12, Stasik, stwierdzając naruszenie art. 8 EKPC, Trybunał zauważył, że władze krajowe nie działały z odpowiednią szybkością w egzekwowaniu prawa skarżącego do kontaktów z dzieckiem. Powtórzył, że czas trwania postępowania jest kluczowym elementem oceny. Dodatkowo Trybunał rozpoznał w tej sprawie także zarzut naruszenia art. 6 ust. 1 EKPC, gwarantującego prawo do postępowania sądowego w rozsądnym terminie, i zauważył, że postępowanie rozwodowe w I instancji trwało ponad cztery lata. Choć przyznał, że długość tego postępowania była częściowo spowodowana przez zachowanie żony skarżącego, niemniej uznał, że władze krajowe nie podjęły żadnych działań przeciwko opóźnieniom spowodowanym przez nią, a sam skarżący nie spowodował żadnej zwłoki. Stwierdził, że doszło do naruszenia art. 6 ust. 1 EKPC, przypominając, że władze krajowe były odpowiedzialne za organizację pracy biegłych i stosowanie środków dyscyplinujących wobec nich w celu zapewnienia sprawnego i szybkiego składania przez nich opinii, i nie wywiązały się z tego obowiązku. Jak bowiem przypomina Trybunał w innym orzeczeniu, „Państwa odpowiadają za opóźnienia powstałe wskutek postępowania ich organów sądowych lub innych władz. Odpowiadają one również za opóźnienia w przedstawianiu sprawozdań i opinii biegłych sądowych. Państwo może być uznane za odpowiedzialne nie tylko za opóźnienia w rozpatrywaniu konkretnej sprawy, ale także za brak zwiększenia środków w odpowiedzi na zaległości w rozpatrywaniu spraw lub za braki strukturalne w systemach sądowniczych, które powodują opóźnienia. Rozwiązanie problemu nieuzasadnionej zwłoki w postępowaniu sądowym może zatem wymagać od Państwa podjęcia szeregu środków legislacyjnych, organizacyjnych, finansowych lub innych środków”¹⁹. Przewlekłość postępowań sądowych – nie tylko w sprawach dotyczących zakresu przedmiotowego objętego art. 8 EKPC – na skutek długiego oczekiwania na sporządzenie opinii biegłego była zresztą wielokrotnie podnoszona w skargach wnoszonych z Polski i krytykowana przez Trybunał. Kwestia uregulowania sytuacji biegłych w postępowaniu sądowym w taki sposób, aby zapewnić sprawne wydawanie opinii, jest od lat przedmiotem procesu legislacyjnego²⁰. Z najnowszych doniesień wynika, że taki projekt znajduje się obecnie w fazie ostatecznych uzgodnień²¹.

W sprawie zakończonej wyrokiem 71021/13, Brunner, strony były głęboko skonfliktowane. Matka dziecka była zdecydowana nie pozwolić skarżącemu na nawiązanie i utrzymanie relacji z jego córką. Trybunał powtórzył, że brak współpracy pomiędzy rodzicami w separacji nie jest okolicznością, która sama w sobie mogłaby zwolnić władze z pozytywnych

14 Komunikaty: z 12.01.2022 r., DH-DD(2018)23; z 31.05.2022 r., DH-DD(2022)587; 1310th meeting (March 2018) (DH) – Action report (05/01/2018) – Communication from Poland concerning the Kacper Nowakowski v. Poland (Application No. 32407/13).

15 <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/sytuacjach-w-wydzialach-cywilnych-czas-oczekiwania-na-rozprawy,528682.html> (dostęp: 9.02.2026 r.).

16 Wyrok ETPC z 1.12.2022 r., 73247/14, M.H. przeciwko Polsce, HUDOC.

17 Wyroki ETPC: z 6.10.2015 r., 21823/12, Stasik przeciwko Polsce, HUDOC – dalej wyrok 21823/12, Stasik; z 28.06.2016 r., 28623/12, Malec przeciwko Polsce, HUDOC – dalej wyrok 28623/12, Malec; z 9.07.2020 r., 71021/13, Brunner przeciwko Polsce, HUDOC – dalej wyrok 71021/13, Brunner; 1545th meeting (December 2025) (DH) – Updated Action Report (24/11/2025) – Communication from Poland concerning the group of cases of Stasik v. Poland (Application No. 21823/12) and the Malec v. Poland (Application No. 28623/12).

18 Wyrok 28623/12, Malec, pkt 67.

19 Wyrok ETPC z 21.07.2022 r., 48762/19, Bieliński przeciwko Polsce, HUDOC, pkt 44.

20 <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-biegli-sadowi-ms-projekt-interwencja> (dostęp: 1.02.2026 r.).

21 <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/projekt-ustawy-o-bieglych-na-jakim-etapie,536661.html> (dostęp: 1.02.2026 r.).

obowiązków wynikających z art. 8 EKPC. Ta okoliczność raczej nałożyła na władze obowiązek podjęcia działań, które pogodziłyby sprzeczne interesy stron, mając na uwadze nadrzędne interesy dziecka. Władze sądowe, po pierwsze, nie podjęły praktycznych kroków, które zachęciłyby strony do współpracy przy egzekwowaniu ustaleń dotyczących kontaktów, a po drugie, nie udzieliły stronom konkretnej i odpowiedniej pomocy, dostosowanej do potrzeb rodziców pozostających w separacji i ich małoletniego dziecka. Kary pieniężne – nakładane na matkę dziecka, rzadko i w niewielkiej wysokości – przy jednoczesnej przewlekłości postępowania stanowiły istotne czynniki, które sprawiły, że środki dostępne dla skarżącego były nieskuteczne. Jednocześnie Trybunał uznał, że sam skarżący wykazał się należytą starannością w prowadzeniu spraw i zrobił wszystko, czego można było od niego rozsądnie oczekiwać w celu wykonania postanowień sądów regulujących kontakt z jego córką. W związku z tym Trybunał orzekł o naruszeniu art. 8 EKPC.

3. Dbalność o interes dziecka jako element oceny postępowania władz publicznych

Interesy dziecka muszą być sprawą nadrzędną i mogą, w zależności od ich charakteru i wagi, przeważać nad interesem rodziców²². Trybunał uważa, że co do zasady w najlepszym interesie dziecka leży utrzymywanie kontaktów z obojgiem rodziców w takim zakresie, w jakim jest to możliwe, na równych prawach, z wyjątkiem ograniczeń uzasadnionych przez kwestie związane z najlepszym interesem dziecka²³. Na interes dziecka składają się dwa elementy. Po pierwsze, muszą być zachowane jego związki z rodziną. Wyjątkiem są przypadki, w których rodzina okazuje się niezdolna do zapewnienia opieki. Tak więc więzi rodzinne mogą być zerwane jedynie w bardzo wyjątkowych okolicznościach i należy uczynić wszystko, aby zachować relacje osobiste. Po drugie, w interesie dziecka leży zapewnienie mu rozwoju w zdrowym środowisku²⁴.

Obowiązek władz krajowych podejmowania środków ułatwiających spotkania i utrzymanie relacji między rodzicem a dzieckiem nie jest absolutny. Nawiązanie kontaktu między rodzicem niesprawującym opieki a dziećmi, zerwanego po rozstaniu rodziców, może nie nastąpić natychmiast i może wymagać działań przygotowawczych lub etapowych. Charakter i zakres takiego przygotowania zależą od okoliczności każdej sprawy, ale zrozumienie i współpraca wszystkich zainteresowanych są zawsze ważnym składnikiem²⁵.

4. Zastosowanie tych elementów oceny przez Trybunał na przykładzie sprawy L.D. przeciwko Polsce

W dniu 13.02.2025 r. Trybunał ogłosił wyrok 12119/14, L.D. przeciwko Polsce²⁶. Skarga dotyczyła zarzutu naruszenia art. 8 EKPC ze względu na brak podjęcia przez polskie władze

wszystkich niezbędnych kroków w celu zapewnienia kontaktów skarżącej z dzieckiem. Skarżąca urodziła dziecko w 2006 r. w związku z mężczyzną, z którym była związana do 2011 r. Po separacji oboje rodzice wykonywali pełną opiekę rodzicielską, przy czym dziecko mieszkało ze skarżącą, zaś ojciec miał regularne kontakty z nim. W marcu 2011 r. ojciec postanowił, że dziecko nie wróci do matki. Dziecko nie wróciło do miejsca zwykłego pobytu. Skarżąca musiała zwrócić się do sądu, który tak nieudolnie prowadził postępowanie, że nie tylko nie przywrócono stanu, kiedy dziecko mieszkało z matką, lecz także doszło do zupełnej utraty kontaktu skarżącej z dzieckiem.

Trybunał zauważył, że trudności w ochronie prawa skarżącej do poszanowania jej życia rodzinnego wynikały w dużej mierze z konfliktu między skarżącą a ojcem dziecka oraz z działań ojca w stosunku do dziecka i nieprzestrzegania lub tylko częściowego przestrzegania przez niego orzeczeń sądowych. Przypomniał raz jeszcze, że spory dotyczące opieki nad dziećmi ze swej natury są niezwykle delikatne dla wszystkich zainteresowanych stron, a zapewnienie wykonania orzeczenia sądowego w sporze, w którym zachowanie jednego lub obojga rodziców jest dalekie od konstruktywnego, nie jest łatwym zadaniem dla władz krajowych. Jednak brak współpracy między rodzicami nie zwalnia sądu z jego pozytywnych obowiązków istniejących na tle art. 8 EKPC. Władze krajowe miały obowiązek zapewnić skuteczne wykonanie powrotu dziecka do skarżącej, ponieważ to one, sprawując władzę publiczną, dysponują środkami umożliwiającymi przezwyciężenie problemów utrudniających wykonanie decyzji sądowych. Trybunał podkreślił, że nie można powiedzieć, że władze były beczynne w wykonywaniu swoich obowiązków, niemniej jednak postępowanie charakteryzowało się brakiem staranności, a także długimi i powtarzającymi się opóźnieniami, które miały znaczące konsekwencje dla sytuacji rodzinnej. Trybunał orzekł, że polskie sądy nie podjęły odpowiednich i skutecznych wysiłków w celu ochrony prawa skarżącej do poszanowania jej życia rodzinnego.

5. Problemy polskich sądów w realizacji pozytywnych obowiązków

W polskim systemie w procesie rozwodowym postępowanie przed sądem okręgowym skupia wszystkie aspekty związane z dzieckiem. To temu sądowi w kontekście postępowania rozwodowego przysługuje wyłączna kompetencja w zakresie alimentów, wykonywania władzy rodzicielskiej, miejsca zamieszkania i kontaktów. Taka możliwość całościowego orzekania o kwestiach związanych z sytuacją dziecka nie istnieje w sytuacji, gdy rodzice nie pozostawali w związku małżeńskim, ani też wtedy, gdy przedmiotem postępowania jest wniosek o zmianę wcześniejszych orzeczeń dotyczących sytuacji dziecka. Pociąga to za sobą w tych sprawach nie tylko tę niekorzystną dla powzięcia przez sądy całościowego oglądu okoliczności konsekwencję, że sprawy o alimenty i kontakty rozpatrywane są w innych trybach, lecz także często skutek w postaci braku synchronizacji pomiędzy orzeczeniami wydawanymi w poszczególnych postępowaniach. O ile sprawy o władzę rodzicielską i kontakty mogą toczyć się łącznie, to już nie łącznie z alimentami czy zezwoleniem na dokonanie określonej czynności. Czasem kilka spraw wytoczonych przez każdego z rodziców trafia do referatów różnych sędziów. Powoduje to brak kompleksowego spojrzenia przez sąd na sytuację dziecka oraz rodziny i niemożność wydania orzeczenia regulującego kwestie kontaktów i alimentów łącznie, które są ze sobą życiowo powiązane. Zdarza się, że w przypadku dynamicznej zmiany sytuacji dziecko pozostaje

22 Np. wyrok ETPC z 10.09.2019 r., 37283/13, Strand Lobben i in. przeciwko Norwegii, HUDOC, pkt 207.

23 Wyrok 32407/13, Kacper Nowakowski, pkt 81.

24 M.A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021.

25 Wyrok ETPC z 23.09.1994 r., 19823/92, Hokkanen przeciwko Finlandii, HUDOC.

26 HUDOC – dalej wyrok 12119/14, L.D.

bez alimentów, bo „na papierze” mieszka z drugim rodzicem. Taka fragmentaryzacja postępowań dotyczących losów jednej rodziny, powodowana przez przepisy dotyczące właściwości sądów, nie sprzyja sprawnemu prowadzeniu spraw ani nie daje sądom możliwości uzyskania całościowego obrazu sytuacji.

Poza tym wielokrotnie sądy rodzinne nie widzą swojej roli jako sądu działającego z urzędu, mimo że na podstawie art. 570 k.p.c i art. 569 § 2 k.p.c. mogą działać z urzędu. W praktyce sądy często pozostają raczej biernym uczestnikiem spornych spraw rodzinnych niż aktywnym organem szukającym rozwiązania trudnych sytuacji. Swoje upoważnienie do wszczynania spraw z urzędu rozumieją w praktyce orzeczniczej jako mające zastosowanie do spraw i okoliczności wyjątkowo dramatycznych, nie bacząc na to, że każda sprawa, w której widoczny jest poważny konflikt rodziców wpływający na los dziecka jest sprawą, gdzie dobro dziecka jest zagrożone. Sąd nie może brać pod uwagę jedynie treści wniosków składanych przez rodziców; powinien dążyć do całościowego zabezpieczenia i/lub uregulowania sytuacji dziecka. Przykładem, gdy sąd nie działa z urzędu, choć powinien, jest sytuacja, gdy zmienia miejsce zamieszkania dziecka, a nie ustala automatycznie zakresu kontaktu z drugim rodzicem, bo ta strona nie złożyła wniosku w tym zakresie. Może to wynikać z prozaicznych powodów fiskalnych, gdyż każdy taki wniosek podlega oddzielnej opłacie. Zatem jeżeli sąd zmienia miejsce zamieszkania dziecka, np. w postępowaniu zabezpieczającym, a rodzic nie złoży na wszelki wypadek wniosku o kontakty, musi następnie wszczynać postępowanie o kontakty od początku. Brak tu logiki w przepisach, ale również brak sięgania przez sąd po możliwość działania z urzędu dla dobra dziecka.

Zastrzeżenia może też budzić możliwość orzekania w sprawach rodzinnych przez asesorów, co zostało ostatnio wprowadzone²⁷ jako środek zmierzający do usunięcia opóźnień w rozpoznawaniu spraw rodzinnych. Problem przewlekłości w polskich sądach od lat ma charakter strukturalny. Wynika on z wielu czynników. Związany jest też ze sposobem zarządzania przez sąd czasem i organizacją rozpraw. Można tu wskazać np. przesłuchiwanie zbyt wielu świadków, przesłuchiwanie świadków na okoliczności, które wynikają z dokumentów już złożonych w sprawie lub są bezsporne czy nie mają znaczenia. Sądy często nie dyscyplinują również biegłych co do czasu wydania opinii i tolerują znaczne opóźnienia w ich pozyskiwaniu. Chlubna w zamierzeniu intencja zwiększenia sprawności postępowań rodzinnych na skutek dopuszczenia asesorów do orzekania nie usunie tych wszystkich przyczyn.

Choć – jak wskazano powyżej – czynnik czasowy jest niezmiernie ważny w sprawach z udziałem małoletnich, niezwykle ważną kwestią są również odpowiednie kwalifikacje i doświadczenie osoby rozpoznającej sprawę. Dyskusja na temat zasadności dopuszczenia asesorów do orzekania w sprawach rodzinnych dobrze ilustruje wątpliwości co do zasadności przyjętego ostatecznie rozwiązania²⁸. Niezależnie zaś od kwestii dotyczących

przygotowania asesorów do rozstrzygnięcia w tych sprawach, utrzymują się wątpliwości co do kwestii zasadniczej: czy obecne ustrojowe uregulowanie statusu asesorów nadaje im charakter „niezawisłego sądu” w rozumieniu art. 6 ust. 1 EKPC²⁹.

Odrębnym problemem jest pewna zachowawczość sądów. W ramach pozytywnych obowiązków sąd rodzinny w zasadzie „może wszystko”, co stanowi o zabezpieczeniu dobra dziecka. Nie ma tutaj żadnego zamkniętego katalogu działań. Liczy się czas działania sądu oraz staranność działania. Jednakże, mimo iż sąd rodzinny może zarządzić z urzędu podjęcie określonych działań w celu zmniejszenia napięcia i konfliktu między rodzicami, często nie dość szybko sięga po dostępne instrumenty. A jeżeli już nawet sięga, to następnie niezbyt skrupulatnie nadzoruje ich wykonanie, np. w przypadku przebiegu terapii. Istotne jest też to, czy nakładając na zwaśnione strony obowiązek poddania się terapii, sąd wyznaczy termin do jej rozpoczęcia. Brak określenia takiego terminu był jedną z przyczyn, dla których w wyroku 12119/14, L.D., Trybunał orzekł o naruszeniu praw skarżącej matki dwojga dzieci.

Dopiero niedawno wprowadzono przepis dotyczący wysłuchania małoletniego, choć taka możliwość zawsze istniała na zasadach przepisów z art. 109 k.r.o.³⁰ Brak wysłuchania dziecka w postępowaniu dotyczącym także jego praw może stanowić jedną z przyczyn, dla których ETPC orzeknie o naruszeniu art. 8 EKPC w aspekcie pozytywnych obowiązków państwa³¹. Jeżeli postępowanie dotyczy praw dzieci, to nawet wtedy kiedy formalnie nie są one jego stroną, państwo ma pozytywny obowiązek zapewnić im – za pomocą stosownych narzędzi proceduralnych – adekwatną formę uczestniczenia w postępowaniu w postaci wysłuchania tego, jak widzą i oceniają sytuację. „W miarę dojrzewania dzieci i kształtowania się u nich zdolności formułowania swoich własnych opinii na temat kontaktów z rodzicami, sądy powinny przywiązywać należyłą wagę również do poglądów i odczuć dzieci oraz do ich prawa do poszanowania dla ich życia osobistego”³².

Zapewne próbą ugruntowania wśród sędziów znajomości standardu staranności i sprawności w prowadzeniu postępowań dotyczących relacji między dziećmi i rodzicami był sporządzony w 2023 r. przez Ministerstwo Sprawiedliwości stosowny dokument informacyjny³³. Ministerstwo Sprawiedliwości przygoto-

27 <https://www.rp.pl/sady-i-trybunaly/art42876991-asesorzy-maj-orzekac-w-sadach-rodzinnych-czy-nie-sa-na-to-za-mlodzi> (dostęp: 8.02.2026 r.).

28 Zob. projekt ustawy o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, druk sejm. nr 1678, X kadencja; <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/asesorzy-w-wydzialach-rodzinnych-opinia-radcow-prawnych,534667.html>; <https://edgp.gazetaprawna.pl/prawo/artykuly/9908041,asesorzy-sposobem-na-zalatanie-luki-kadrowej-w-sadach-rodzinnych.html> (dostęp: 2.02.2026 r.); Stanowisko Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego dotyczące planowanych prac legislacyjnych Ministerstwa Sprawiedliwości w zakresie prawa rodzinnego i opiekuńczego, a także planowanych prac Komisji w perspektywie półrocznej.

29 Np. J. Kielin-Maziarz, *Wpływ Krajowej Rady Sądownictwa na status prawny asesorów sądowych i nowo powoływanych sędziów*, „Przegląd Sądowy” 2025/4, s. 30–43; P. Rojek-Socha, *Asesorzy w wydziałach rodzinnych – projekt na ostatniej prostej, ale są wątpliwości konstytucyjne*, <https://sip.lex.pl/#/external-news/1795696779?keyword=Asesorzy%20s%C4%85dowi> (dostęp: 1.02.2026 r.).

30 D. Kuna, *Dziecko i jego głos – nowe standardy wysłuchania małoletniego*, <https://strefawiedzy.swps.pl/artykuly/dziecko-i-jego-glos-nowe-standardy-wysluchania-maloletniego> (dostęp: 8.02.2026 r.).

31 Np. wyroki ETPC: z 8.07.2003 r., 30943/96, Sahin przeciwko Niemcom, HUDOC; oraz z 3.09.2015 r., 10161/13, M. i M. przeciwko Chorwacji, HUDOC – w kontekście postępowania karnego przeciwko ojcu dziecka, oskarżonemu o nadużycie seksualne wobec dziecka.

32 Wyrok ETPC z 25.01.2011 r., 18830/07, Płaza przeciwko Polsce, HUDOC, pkt 71.

33 *Standardy postępowania w sprawach o kontakty z dzieckiem na tle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Zagadnienia podstawowe*, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/standardy-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka2> (dostęp: 2.02.2026 r.); zob. też informacje na temat wykonywania wyroków ETPC w sprawach dotyczących sytuacji dzieci, przedłożone Komitetowi Ministrów Rady Europy w listopadzie 2025 r.: <https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22e-xecidentifer%22:%5B%22004-20634%22%5D%7D> (dostęp: 27.03.2026 r.).

wało także – w dacie, której nie udało się ustalić – szczegółowe wytyczne dotyczące przymusowego odebrania dziecka podlegającego władzy rodzicielskiej lub pozostającego pod opieką³⁴.

Jednakże stanu wywiązywania się ze zobowiązań pozytywnych państwa w omawianej kategorii spraw nie można ocenić jako zadowalającego – na co wskazuje fakt, że grupa spraw dotyczących nieskutecznej egzekucji orzeczeń dotyczących kontaktów z dzieckiem zawisła w postępowaniu wykonawczym przed Komitetem Ministrów Rady Europy. Sprawy te traktowane są jako powtarzalne, czyli dotyczące problemów pojawiających się często wśród skarg przeciwko Polsce wnoszonych do Trybunału. Najstarszy z wyroków należących do tej sprawy został wydany przez ETPC w 2015 r.³⁵, a postępowanie wykonawcze jeszcze nie skończyło się rezolucją Komitetu Ministrów potwierdzającą, że w krajowych prawie i praktyce wprowadzono zmiany wystarczające dla uznania, że te wyroki Trybunału zostały przez Polskę wykonane.

Tę samą obserwację można poczynić w odniesieniu do grupy powtarzalnych spraw dotyczących sposobu stosowania konwencji haskiej³⁶. W tych sprawach Trybunał zauważa zwykle, że postępowanie przed sądami polskimi trwa tak długo, jakby te traciły z pola widzenia kwestię zasadniczą dla tej Konwencji: ma ona w oczywisty sposób charakter jedynie zabezpieczający i zmierza do przywrócenia stanu zgodnego z prawem co do miejsca pobytu dziecka – nie zaś do ostatecznego uregulowania miejsca jego pobytu³⁷. Ponadto we wszystkich tych sprawach Trybunał oceniał, że postępowania wszczęte na podstawie konwencji haskiej toczyły się niesprawnie, a czas ich trwania przekraczał to, co można uznać za rozsądne w świetle jej przedmiotu i celu.

6. Podsumowanie

Bez wątpienia sprawy rodzinne, gdy strony są skonfliktowane i przedstawiają inne wersje sytuacji, są trudne do rozstrzygnięcia przez sądy. W mojej ocenie sprawy rodzinne są najtrudniejszą kategorią spraw sądowych, albowiem najczęściej sąd sam musi zgromadzić materiał dowodowy oraz szybko i sprawnie postawić diagnozę problemu, który doprowadził strony do sądu. Wymaga to szczególnych umiejętności i sprawności oraz zdecydowanego działania. Aby móc prędko ustalić, co w sprawie rodzinnej jest problemem i źródłem konfliktu, konieczne jest, aby sędzia rozpoznający sprawę miał szczególne kompetencje w tym zakresie. Nie są one tylko pochodną czasu wykonywania zawodu

i sędziowskiego doświadczenia, ale przede wszystkim sprofilowanego przygotowania do spraw, które obarczone są emocjonalnym nastawieniem i działaniami stron. W kontekście wykonania pozytywnych obowiązków państwa, widzianych przez pryzmat art. 8 EKPC – ale również art. 6 EKPC zapewniającego prawo do rzetelnego procesu – ważne jest, czy sędzia jest osobą przygotowaną do prowadzenia określonej kategorii spraw. Ponadto w ramach pozytywnych obowiązków rolą państwa jest zapewnienie szeroko rozumianych właściwych warunków organizacyjnych, umożliwiających sądowi wykonywanie swoich obowiązków. Z przeglądu polskich spraw, w których Trybunał wydawał orzeczenia w zakresie postępowań w sprawach dotyczących ochrony więzi między rodzicami a dziećmi, wynika, że problemy państwa polskiego mają podwójny charakter: z jednej strony są rezultatem ogólnej i znanej sytuacji sądownictwa, manifestującej się przewlekłością postępowań sądowych. Z drugiej strony ich źródłem jest niewystarczająco aktywistyczna postawa sądów w posługiwaniu się instrumentami działania z urzędu, w które wyposażył je Kodeks rodzinny i opiekuńczy. W rezultacie państwo nie wywiązuje się z tych obowiązków bez zarzutu i nadal nie ma pomysłu, jak należy usprawnić praktyczne funkcjonowanie systemu prawa rodzinnego, aby działało w sposób wymagany przez standardy strasburskie.

Abstract

Monika Gąsiorowska

Attorney-at-law; member of the Human Rights Committee at the Polish Bar Council; specialises in proceedings before the European Court of Human Rights.

Positive Obligations of the State in Matters Regarding the Exercise of Parental Authority and Contacts in the light of the Case Law of the European Court of Human Rights

Keywords: Article 8 of the Convention, respect for family life, positive obligations, family matters, contacts with children, length of legal proceedings, mediation

Polish courts have been facing the issue of inefficiency and excessive length of legal proceedings in family matter for years. Associate judges have now been allowed to adjudicate on those cases to support family courts. In cases against Poland before the European Court of Human Rights, the most common violation is the state's failure to fulfil its positive obligations determining the actions to be taken by courts to ensure the protection of interests of both the child and their parents.

34 <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/nowe-wytyczne-dotyczace-przymusowego-odbierania-dzieci-priorytetem-bezpieczenstwo-i-ochrona-praw-dzieci> (dostęp: 27.03.2026 r.).

35 Zob. wyrok 21823/12, Stasiak.

36 Wyroki ETPC: z 19.07.2016 r., 2171/14, G.N. przeciwko Polsce, HUDOC – dalej wyrok 2171/14, G.N.; z 1.04.2021 r., 16202/14, M.V. przeciwko Polsce, HUDOC – dalej wyrok 16202/14, M.V.; z 17.03.2021 r., 80606/17, Moga przeciwko Polsce, HUDOC; z 18.01.2018 r., 28481/12, Oller Kaminska przeciwko Polsce, HUDOC; 16.10.2025 r., 51505/20, T.T. przeciwko Polsce, HUDOC.

37 Np. w wyroku 2171/14, G.N., ETPC był zdania że „Mając na uwadze cel i przedmiot Konwencji haskiej, który ma chronić dzieci przed bezprawnym uprowadzeniem z miejsca stałego pobytu dziecka, należy stwierdzić, że w uzasadnieniu polskich sądów rodzinnych w niniejszej sprawie brakuje elementów, które są niezbędne do właściwej oceny najlepszych interesów dziecka w kontekście określonych procedur na podstawie Konwencji haskiej” (pkt 65). W wyroku 16202/14, M.V., ETPC ocenił, że „Biorąc całokształt okoliczności pod uwagę, Trybunał stwierdza, że uzasadnienie sądów krajowych nie spełnia odpowiednich wymogów art. 13 lit. b Konwencji haskiej” (pkt 71).

Bibliografia/References

- Kielin-Maziarz J., *Wpływ Krajowej Rady Sądownictwa na status prawny asesorów sądowych i nowo powoływanych sędziów*, „Przegląd Sądowy” 2025/4.
- Kuna D., *Dziecko i jego głos – nowe standardy wysłuchania małoletniego*, <https://strefawiedzy.swps.pl/arttykuly/dziecko-i-jego-glos-nowe-standardy-wysluchania-maloletniego> (dostęp: 8.02.206 r.).
- Nowicki M.A., *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021.
- Rojek-Socha P., *Asesorzy w wydziałach rodzinnych – projekt na ostatniej prostej, ale są wątpliwości konstytucyjne*, <https://sip.lex.pl/#/external-news/1795696779?keyword=Asesorzy%20s%C4%85dowi> (dostęp: 1.02.2026 r.).